

синоніми, відповідно до схеми скласти словосполучення. При утворенні словосполучень учні мають зважати на те, до яких частин мови належать слова і у якій послідовності вживаються.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, використання наочних методів і прийомів у логопедичній роботі з молодшими школярами із ЗНМ та порушеннями писемного мовлення має бути нерозривно пов'язане із застосуванням словесних, практичних методів і прийомів. Під час розв'язання учнями корекційно-розвивальних завдань доцільно ускладнювати види наочності. У певних ситуаціях наочність має використовуватися як вид педагогічної допомоги тим дітям, що мають утруднення у виконанні завдання.

Зважаючи на те, що писемне мовлення в учнів із ЗНМ формується із значними труднощами, а порушення писемно-мовленнєвої діяльності мають широкий спектр проявів, система роботи з корекції і розвитку в них писемного мовлення має нагальну потребу в подальшому пошуку шляхів і засобів вдосконалення методів і прийомів логопедичного впливу, зокрема наочних

Література:

1. Бондар В. І. Дидактика / Володимир Бондар. — К. : Либідь, 2005. — 264 с.
2. Голуб Н. М. Методи та прийоми навчальної та корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами з порушеннями формування писемного мовлення / Наталія Голуб // Науковий часопис нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. пр. — К., 2013. — Вип. 26. — С. 66—72.
3. Соботович Є. Ф. Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку / Євгенія Соботович // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр. — К., 2005. — Вип. 2. — С. 3—17.
4. Ушакова Т. Н. Проблема внутренней речи в психологии и психофизиологии / Татьяна Ушакова // Психологические и психофизиологические исследования речи / отв. ред. д-р псих. наук Т. Н. Ушакова. — М., 1985. — С. 13—26.

УДК 376-056.262:[378.011.3-051:37]

Гребенюк Т. М.

ВИВЧЕННЯ МОТИВІВ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ОСОБАМИ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Стаття присвячена проблемі вивчення мотивів здобуття вищої педагогічної освіти особами з порушеннями зору. Наведено результати експериментального дослідження спрямованого на вивчення мотивів здобуття вищої педагогічної освіти, зокрема професії тифлопедагога, особами з порушеннями зору. Встановлено, що отримання вищої освіти даною категорією осіб пов'язано з їхнім професійним самовизначенням і ґрунтується на мотивації вибору. Основні мотиви: обізнаність з даною професією; допомога особам з таким самим порушенням та соціальна значимість професії. Подальше дослідження спрямоване на розробку методичних рекомендацій із розвитку мотиваційної сфери особистості з порушеннями зору.

Ключові слова: вища освіта, студенти з інвалідністю по зору, мотиви, мотиваційна сфера, професійне самовизначення, тифлопедагог, життєві плани, профорієнтаційна робота.

Гребенюк Т. Н.

ИЗУЧЕНИЕ МОТИВОВ ПОЛУЧЕНИЯ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЛИЦАМИ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ

Статья посвящена проблеме изучения мотивов получения высшего педагогического образования лицами с нарушениями зрения. Приведены результаты экспериментального исследования направленного на изучение мотивов получения высшего педагогического образования, в частности профессии тифлопедагога, лицами с нарушениями зрения. Установлено, что получение высшего образования данной категорией лиц связано с их профессиональным самоопределением и основывается на мотивации выбора. Основные

мотивы: знакомство с данной профессией; помощь лицам с таким же нарушением и социальная значимость профессии. Дальнейшее исследование направлено на разработку методических рекомендаций по развитию мотивационной сферы личности с нарушениями зрения.

Ключевые слова: высшее образование, студенты с инвалидностью по зрению, мотивы, мотивационная сфера, профессиональное самоопределение, тифлопедагог, жизненные планы, профориентационная работа.

Tetiana Grebeniuk

A STUDY OF THE MOTIVES FOR HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION OF PERSONS WITH VISUAL IMPAIRMENTS

The article devoted to the study of the motives of higher education teaching persons with visual impairments. The methodological basis of the study is the teaching of L. Vygotsky the social situation of the person as the ratio of external and internal conditions of the psyche; osobystistno concept-oriented higher education; psychological and pedagogical features provisions on social and adaptive processes and management, studies the role of special remedial work in personal development of people with mental and physical development. The theoretical analysis of scientific literature on this issue. Theoretical research into the learning motivation of students allowed to select as the main, two groups of reasons: cognitive (related to the content and process of training activities and the process of its implementation) and social (related to different social interactions of students with disabilities in view of other people). An method of research (including surveys) and the results of the pilot study aimed at studying the reasons of pedagogical higher education, including tyflopedahoha profession, persons with visual impairments. Established that higher education this category of persons due to their professional self motivation and is based on choice; high social motivation chosen profession affects the process of adaptation in teaching at the university, stimulating the personality to the high success and expansion of interpersonal relationships. The main reasons: familiarity with the occupation; help people with the same violation; social significance profession; a desire to understand, to know their capabilities and desire to succeed in life. Among the reasons were also highlighted as follows: motif learning, which allows for expansion of communication; Modern life requires higher education; I was advised to choose this profession; this profession materially me quite happy. Further research directed at the development of guidelines on the development of motivational sphere of personality with visual impairments, including self and professional higher education.

Key words: higher education, students with disabilities, visually impaired, motivation, motivational sphere, professional self-determination, tiflopedagog, life plans, career guidance work.

В сучасних умовах розвитку суспільства особливої актуальності набуває проблема професійного самовизначення підростаючого покоління.

Вона набуває особливо важливого значення для осіб з глибокими порушеннями зору, оскільки для них ці критерії самовизначення значно звужуються. А саме: ринок праці розрахований переважно на людей без психофізичних обмежень, а уявлення випускників шкіл для дітей з порушеннями зору базуються, здебільшого, на інформації, отриманій в результаті профорієнтаційної роботи, яка не завжди проводиться досконало.

Для багатьох сліпих та дітей зі зниженим зором професія тифлопедагога виявляється найбільш зрозумілою і вмотивованою соціальною значущістю, а навчання у вищому навчальному закладі приваблює своєю престижністю та доступністю.

З історії тифлології відомо багато фактів, які засвідчують обрання незрячими цієї професії. Так, серед широко відомих незрячих тифлопедагогів імена П. Віллей, К. Бюрклена, А. Крогіуса, Б. Коваленка, О. Щербини та інших.

П. Віллей ще в 1836 році відмітив, що сліпі шукають у вищій освіті ніби компенсацію свого недоліку, вони прагнуть знайти в самому собі те задоволення, якого вони не отримують від зовнішнього світу, а тому й намагаються збагатити свій внутрішній світ. Відчуваючи себе неповноцінними, сліпі стверджують, що зрячі роблять їм деяку поблажливість, а тому

прагнуть бути більш освіченими. Автор вважає ці міркування неправильними, він наголошує на тому, що справа не у повазі, яку будуть відчувати до освіченого сліпого (оскільки будь-яку працю поважають), а в тому, щоб здібності сліпого могли бути використані в тій же мірі, що і здібності зрячого. Крім того, сліпий усвідомлює, що його здібності можуть розвиватися в певній мірі тільки в області розумової праці, а в області фізичної праці він буде, не дивлячись на всі свої зусилля, завжди відставати від зрячих [1].

Дослідження проведені Г. Мустафаєвим, Н. Заверико та В. Петровичем впродовж 1996-2000 років показали, що навчання у вищому навчальному закладі обирають, як життєву перспективу, 56% слабозорих і 21% сліпих випускників спеціальних шкіл. Серед мотивів таких виборів переважають прагнення досягнення такого ж соціального рівня, як і зрячі, та отримання престижної і значущої професії. Автори досліджень знаходять також і свої пояснення, а саме те, що навчання для сліпих та слабозорих дітей є найбільш доступною діяльністю, досить змістовною для подальшого життя поза межами школи-інтернату [4; 6].

Більший показник кількості слабозорих, які прагнуть до здобуття вищої освіти, пояснюється наявністю протипоказань лікаря-офтальмолога до продовження навчання особам з інвалідністю I групи, що пов'язано із зоровим навантаженням, та деяким обмеженням кола професій, якими можуть оволодіти особи з глибокими порушеннями зору. В основі професійної мотивації осіб з інвалідністю по зору лежить мотивація до навчання, розширення та поглиблення знань з даної професії.

Проблема мотивації навчальної діяльності сліпими та слабозорими учнями була предметом досліджень Л. Солнцевої. Нею встановлено, що в ієрархії мотивів на перше місце виходить набуття знань, на друге – стати освіченою людиною, вільно почувати себе в суспільстві, підготуватися до навчання у вищому навчальному закладі. При цьому значна кількість сліпих старшокласників готується саме до подальшого навчання у вищих навчальних закладах. Це, на думку автора, з одного боку, відкладає вибір подальшої професіоналізації, а з іншого – ніби продовжує відому їм навчальну діяльність. Достатньо високий рейтинг в мотивації навчальної діяльності займає позиція учнів і їх бажання вільно відчувати себе в суспільстві. Цей соціальний мотив відображає специфіку контингенту школи сліпих, які живуть в інтернаті і мають у порівнянні зі зрячими дітьми невеликий досвід спілкування. Особливе місце, хоч і не високе, займають мотиви отримання професії і життя в дружньому колективі однолітків, наявність в школі друзів. Ці позиції Л. Солнцева не визначила в тесті, їх діти висунули самі і їх наявність свідчить про те, що старшокласники думають не лише про майбутнє, але і про теперішнє, яке пов'язане з потребою розширення кола міжособистісних стосунків [4].

Мотиви навчання робітників підприємств Товариства сліпих досліджувались В. Гудонісом. Було встановлено, що вони співпадають з мотивами учнів масових шкіл. Це – прагнення підвищити культурний рівень і розширити кругозір, бажання поступити в технікум, допомагати дітям, не відставати від товаришів. Автор відмічає, що мотивацію активної діяльності визначає не дефект зору, а розуміння свого значення і необхідності удосконалювати знання, які виступають як важливий компенсаторний фактор у розвитку особистості [3].

Вивчення особливостей мотиваційної сфери студентів з особливими потребами, зокрема мотивації навчання, проведені М. Томчук та М. Яцюк у Вінницькому територіальному представництві Університету «Україна», дозволило авторам виділити таку їх структуру: на першому місці – професійний мотив, далі мотиви ідуть у такому порядку: утилітарні, пізнавальні, соціального престижу, соціально-політичні, самовиховання та самовдосконалення; комунікативний та мотив вимоги. На жаль, автори не пояснюють причини саме такої структури мотивації навчання студентів з порушеннями психофізичного розвитку [8].

Мотивація незрячих та слабозорих студентів на навчання у ВНЗ не була предметом спеціальних досліджень на що і було спрямоване наше дослідження.

Так, теоретичне вивчення питання мотивації навчання студентів дозволило виділити, як основні, дві групи мотивів: пізнавальні (пов'язані зі змістом та процесом навчальної

діяльності і процесом її виконання) та соціальні (пов'язані з різними соціальними взаємодіями студента з інвалідністю по зору з іншими людьми).

Група пізнавальних мотивів включає:

1) широкі пізнавальні мотиви, які полягають в орієнтації студентів на оволодіння новими знаннями. Поява цих мотивів в навчальному процесі пов'язана з реальним успішним виконанням навчальних завдань; позитивною реакцією на підвищення викладачем складності завдання; зверненням до викладача за додатковими відомостями, готовність до їх сприймання; позитивним ставленням до необов'язкових завдань; зверненням до навчальних завдань у вільній необов'язковій ситуації, наприклад, на перерві;

2) навчально-пізнавальні мотиви, їх суть полягає в орієнтації студентів на засвоєння способів здобуття знань. Їх прояви на заняттях: самостійне звернення студента до пошуку способів роботи, вирішення та їх зіставлення; повернення до аналізу способу вирішення задачі після отримання правильного результату; характер питань до викладача і питання, які відносяться до пошуку способів і теоретичного змісту курсу; інтерес при переході до нової дії, до введення нових понять; інтерес до аналізу власних помилок; самоконтроль в ході роботи як умова уваги і зосередженості;

3) мотиви самоосвіти, які полягають в спрямованості студентів на самостійне удосконалення способів здобуття знань. Їх прояви на занятті: звернення до викладача з питаннями про способи раціональної організації навчальної праці і прийомах самоосвіти, участь в обговоренні цього питання; всі реальні дії студента по здійсненню самоосвіти (читання додаткової літератури, складання плану самоосвіти тощо).

Група соціальних мотивів включає:

1) широкі соціальні мотиви, суть яких в прагненні отримати знання на основі усвідомлення власної соціальної необхідності, відповідальності, бажанні бути корисним суспільству, сім'ї, дітям з порушеннями зору. Прояв цих мотивів в навчальному процесі: вчинки, які свідчать про розуміння студентом загальної значимості навчання, про готовність поступитись власними інтересами заради суспільних;

2) вузькі соціальні, так звані позиційні мотиви, пов'язані з прагненням зайняти певну позицію, місце у стосунках з оточуючими, отримати їх схвалення, заслужити у них авторитет. Прояви вузьких соціальних мотивів спостерігаються у прагненні до взаємодії і контактів з одногрупниками, зверненні до товаришів у ході навчання і прагнення вияснити відношення товариша до своєї роботи; кількості і характері спроб передати товаришу нові знання і способи роботи, відгуком на прохання товариша допомогти; прийнятті і внесенні пропозицій про участь в колективній роботі, реальному включенні в неї, готовності взяти участь у взаємоконтролі, взаєморецензуванні;

3) мотиви соціального співробітництва, які полягають в бажанні спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми, прагненні усвідомлювати, аналізувати способи, форми співробітництва і взаємостосунків з викладачем і одногрупниками, удосконалювати їх. Прояви соціальних мотивів спостерігаються в прагненні усвідомити способи колективної роботи та удосконалити їх, інтересі до обговорення різних способів фронтальної і групової роботи, прагненні до пошуку найбільш оптимальних їх варіантів; інтересі до переключення з індивідуальної роботи на колективну і навпаки.

У програму проведеного дослідження було включено вивчення пізнавальних мотивів: оволодіння новими знаннями та способами їх отримання, самоосвіти та соціальних мотивів, а саме: позитивної оцінки з боку оточуючих; своєї соціальної необхідності та розширення сфери взаємостосунків у навчанні.

Для з'ясування переважання тих чи інших мотивів та їх значення для процесу соціально-психологічної адаптації студентів з інвалідністю по зору до умов ВНЗ у дослідженні був використаний опитувальник. Респондентам необхідно було із переліку мотивів відмітити ті, які їм підходять найбільше. В експерименті взяли участь 32 студенти з інвалідністю по зору спеціальності «Тифлопедагогіка».

Таблиця 1

Вивчення мотивів навчання студентів за

спеціальністю «Тифлопедагогіка»

№ з/п	Групи мотивів	Результати опитування (у %)
1.	Пізнавальні мотиви:	42
	оволодіння новими знаннями;	25
	оволодіння способами отримання нових знань	10
	самоосвіта	7
2.	Соціальні мотиви:	58
	своєї соціальної необхідності	12
	позитивної оцінки з боку оточуючих	30
	розширення сфери взаємостосунків у навчанні	16

Аналіз отриманих даних (табл. 1) показав, що саме мотив прагнення до позитивної оцінки оточуючими, а відповідно і здобуття певного престижу в очах одногрупників та викладача лежить в основі навчання більшості опитаних респондентів (30% відповідей на ці запитання). Це пов'язано з тим, що студенти з порушеннями зору приділяють більше уваги своїм інтелектуальним даним, ніж зовнішнім проявам, і мають обмежені можливості у їх визнанні.

На другому місці знаходяться мотиви, пов'язані з потребою оволодіння новими знаннями (25%), це свідчить про те, що студенти з інвалідністю сприймають вищу освіту, як наступну позитивну ланку у їх особистісному рості. Далі названі респондентами соціальні мотиви розмітилися в такому порядку:

- розширення сфери взаємостосунків у навчанні (16%);
- власна соціальна необхідність (12%);
- оволодіння способами отримання нових знань (10%);
- самоосвіта (7%).

Результати аналізу обраних мотивів свідчать про те, що провідне місце належить саме групі соціальних мотивів (позитивній оцінці з боку оточуючих, розширенню сфери взаємостосунків у навчанні та соціальній необхідності). Вони займають 58%.

Особливо важливим мотивом для студентів з інвалідністю по зору є соціальна ідентифікація з майбутнім вчителем-тифлопедагогом. На наш погляд, обрання ними професії тифлопедагога більш усвідомлене, ніж зрячими студентами. Так, для більш точного аналізу цього мотиву було проведено додаткове опитування студентів з інвалідністю по зору. В основу опитування були покладені запитання, які дозволили зібрати інформацію про переважання таких мотивів, що засвідчують значення цієї професії для респондента. Студентам пропонувалось оцінити важливість мотивів за п'ятибальною системою.

Результати виявленої ними думки щодо значимості мотивів в ході адаптації до умов ВНЗ наведені в таблиці 2. У графі «оцінка вагомості мотивів» цифра 1 відповідає найбільш значущому мотиву на думку респондентів, цифра 2 відноситься до другого за значущістю мотиву і т.д. Оцінка, що відповідає тому чи іншому окремому мотиву, визначалась за формулою:

$$T = S / N, \text{ де}$$

T – значущість кожного мотиву;

S – загальна кількість балів;

N – число респондентів.

Таблиця 2

Результати вивчення мотивів отримання студентами з порушеннями зору спеціальності тифлопедагога

Запитання та варіанти відповідей	Оцінка вагомості мотивів
Я вирішив стати тифлопедагогом, тому що:	
1) в матеріальному плані ця професія мене цілком влаштовує	6

2) бажаю краще пізнати себе і свої можливості	3
3) ця професія є соціально значимою	2
4) хочу досягти успіхів у житті	3
5) навчання дає можливість для розширення кола спілкування	4
6) вважаю, що вже зараз знаю цю роботу	1
7) хочу допомагати таким самим дітям, як я	2
8) мені порадили цю професію	5
9) сучасне життя вимагає вищої освіти	5
10) просто інші професії мені не під силу	2

В результаті аналізу мотивів (табл. 2) було виявлено, що серед опитаних респондентів провідне місце посіли мотиви значної обізнаності випускників шкіл для сліпих та дітей зі зниженим зором з професією тифлопедагога. На другому місці за кількістю отриманих відповідей розташувалися мотиви прагнення допомогти дітям з порушеннями зору та соціальна значимість цієї професії. На третьому місці – мотиви бажання розібратися в собі, пізнати свої можливості та прагнення досягти успіхів у житті. Інші мотиви розподілились таким чином: четверте місце – мотив навчання, що дає можливість для розширення кола спілкування; п'яте місце розділили такі мотиви: сучасне життя вимагає вищої освіти; мені порадили обрати цю професію. Останнє місце посів мотив, який засвідчує, що дана професія в матеріальному плані цілком влаштовує осіб з порушеннями зору.

Таким чином, отримання вищої освіти інвалідами по зору пов'язано з їхнім професійним самовизначенням і ґрунтується на мотивації вибору, яка, в свою чергу, опосередковується усвідомленням особистістю своїх можливостей, співставленням їх з інтересами і нахилами та з суспільною значущістю обраної професії.

Наше подальше дослідження спрямоване на розробку методичних рекомендацій із розвитку мотиваційної сфери особистості порушеннями зору, зокрема, професійного самовизначення та отримання вищої освіти.

Література:

1. Виллей П. Психология слепых / П. Виллей. – М. – Л., 1931, - 160 с.
2. Гребенюк Т. М. Соціально-психологічна адаптація інвалідів з вадами зору до навчання у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.08 / Т. М. Гребенюк. – К., 2008. – 20 с.
3. Гудонис В. П. Мотивы учения у работающей молодежи и взрослых с нарушениями зрения : автореф. дис... канд. пед. наук. / В. П. Гудонис. – Л., 1979. – 15 с.
4. Мустафаєв Г. Ю. Особливості життєвих планів сліпих старшокласників : автореф. дис... канд. психол. наук : спец. 19.00.08 / Г. Ю. Мустафаєв. – К., 1998. – 19 с.
5. Солнцева Л. И. Мотивация педагогической деятельности учителей и особенности мотивов учебной деятельности старшеклассников школы для слепых и слабовидящих / Л. И. Солнцева. – М., 1999. – 38 с.
6. Сучасний світ і незрячі // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 1999. – 86 с.
7. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору : моногр. / Є. П. Синьова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 442 с.
8. Томчук М. І., Яцюк М. В. Особливості розвитку мотиваційної сфери особистості студентів з особливими потребами // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наукових праць / під ред. П. М. Таланчука, Г. В. Онкович. – К., Університет «Україна», 2002. – С. 168-172.

УДК 376-056.264:811.161.2'23'355-028.31

Грибань Г.В.

ПСИХОЛІНГВОДИДАКТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ОПАНУВАННЯ ЗНАНЬ ПРО ДІЄСЛОВО МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ІЗ ТПМ

В статті висвітлено психолінгводидактичне підґрунтя опанування знань про дієслово молодшими школярами із тяжкими порушеннями мовлення.

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, дієслово, предикат, українська мова.

Грибань Г.В.

ПСИХОЛІНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗУЧЕНИЯ ГЛАГОЛА МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ С ТЯЖЁЛЫМИ НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ

В статье описаны психолінгводидактические основы изучения глагола младшими школьниками с тяжёлыми нарушениями речи.

Ключевые слова: тяжёлые нарушения речи, глагол, предикат, украинский язык.

Galyna Gryban

PSYCHO-LINGUAL-DIDACTIC BASES OF A VERB LEARNING BY PRIMARY SCHOOL STUDENTS WITH SEVERE SPEECH DISABILITIES

Psycho-lingual-didactic bases of verb learning by primary school students with severe speech disabilities are represented in the article.

Keywords: severe speech disabilities, a verb, a predicate, Ukrainian.

У спеціальних загальноосвітніх школах для дітей з тяжкими порушеннями мовлення об'єктивно існують специфічні утруднення в навчанні учнів, особливо початкової ланки. Вони обумовлені, передусім, наявністю у школярів загального недорозвинення мовлення (ЗНМ), обмеженістю мовленнєвого досвіду, особливостями психічного розвитку (О.Л. Жильцова, Г.А. Каше, Р.Є. Левіна, М.А. Савченко, Є.Ф. Соботович, Л.Ф. Спірова, та інші).

Науковцями (Л.С. Вавіна, Р.Є. Левіна, В.В. Тарасун, Є.Ф. Соботович та інші) встановлено, що рівень розвитку мовлення дітей з ТПМ значно нижчий у порівнянні з їхніми однолітками без патології; можливості сприймання мовлення у таких школярів обмежені, гальмується процес засвоєння ними знань і набуття певних умінь та навичок.

Результати досліджень Л.Ф. Спірової, М.К. Шеремет, В.В. Тарасун, М.В. Шевченко, Е.А. Данілавичюте, Н.В. Чередніченко, В.О. Кондратенко та інших, які присвячені проблемам недорозвинення мовлення, засвідчили, що саме у дітей із ТПМ виникають значні труднощі при оволодінні програмовим матеріалом з рідної мови; підтвердили наявність у дітей із ЗНМ порушень усіх систем мови та підкреслили складність оволодіння такими школярами мовними закономірностями.

Однією з основних сторін мовлення, яка посідає центральне місце, є лексична сторона. Недорозвинення лексичної сторони мовлення негативно впливає на засвоєння інших компонентів мовленнєвої системи (граматичної будови, зв'язного мовлення). Найменшою одиницею лексичної сторони мовлення є лексема – слово. Слово прийнято розглядати як первинну, найкоротшу змістовну одиницю мови.

Низка наукових спеціальних досліджень (Н. С. Жукова; Р. Є. Левіна; Л. Ф. Спірова; Г. В. Чиркіна, Т. Б. Філічева та ін.) свідчить про суттєві відхилення та своєрідні особливості формування лексичної системи мовлення дітей із ТПМ.

Недорозвинення лексичної сторони мовлення школярів з ТПМ характеризується помилками, які свідчать про порушення предметної спрямованості слів, дифузний і нестійкий характер лексичних значень, слабку орієнтацію у змістовній стороні слів, обмеженість обсягу семантичних полів.

Порушення формування лексики проявляється в:

- обмеженості словникового запасу;
- різкій невідповідності активного і пасивного словника;
- неточному вживанні слів;
- численних вербальних парафазіях;